

Марія ПАВЛЮХ

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИСТВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Дослідженню цієї теми особливу увагу приділили як українські так і польські історики М. Адамець (“Національний характер поляків”), А. Айленкель (“Політика Польщі стосовно українців у міжвоєнний період”), О. Аркуші (“Українсько-польські відносини у Східній Галичині на початку XX ст.: акція Влодзімежа Козловського 1902–1903 рр.”), З. Баран (“До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України”), З. Бжезинський (“Я завжди знав і вірив, що буде незалежна Україна”), І. Бурковська (“Проблема польсько-українського компромісу в діяльності українського національно-демократичного об’єднання (1925–1935 рр.)”; “Українсько-польський міжнаціональний конфлікт на південно-східних землях II Речі Посполитої (західноукраїнських землях): причини, перебіг, наслідки, висновки на майбутнє”), М. Фіцак (“Опінієтворча публіцистика журналу «Культура»” (Париж)); Б. Бердиховська (“Wołyń 1943 – wspólna refleksja nad przeszłością czy samotne rozpamiętywanie o krzywdzie?”), К. Бортнік (“Uroczystości nie tylko w Pawlice na Ukrainie, ale i tu, w Krasieczynie”), Є. Боневіч (“Papież fatimskiego zamierzenia błogosławi Ukrainie”), А. Бжезєцький (“Ukraina: dość wiewczana”).

Мета статті – дослідити контент польських якісних видань у висвітленні різних аспектів функціонування молодого Польської держави. А також поділити і згрупувати аналіз тем контенту.

Аксіологічність – загальний напрям польської політичної публіцистики, коли на перше місце поставлено цінності та політичні проблеми в контексті моралі. Висвітлення політичних проблем ведеться з позицій критики псевдоцінностей, засудження “посткомуністичного синдрому”, пережитків “комуністичного минулого”, ідеології, яким протиставлено традиційні моральні вартості польського суспільства. Специфіка політичних публікацій відображена у двох проблемних площинах: ідеологічній (автори критикують ідеологію комуністичного минулого) як головний тематичний напрям та релігійно-етичній (переважає критика моральних, етичних цінностей, релігійна термінологія). Вони притаманні двом польським виданням: “Tygodnik powszechny” (розглядаємо і тижневик, і щоденник) та “Niedziela”.

Тижневик “Niedziela” постійно критикує державу, президента, політиків за атеїзм. Боротьба з атеїзмом – найважливіша наскрізна ідея політичного дискурсу, що висвітлював проблеми функціонування Польської держави. “Tygodnik powszechny” від перших місяців діяльності став найважливішим католицьким друкованим виданням у середовищі католицької інтелігенції і державної влади. У матеріалах він частіше використовує політичну термінологію, ніж “Niedziela”. На перший погляд

у висвітленні функціонування Польської держави ці видання подібні своєю аргументаційною базою, апеляцією до внутрішнього світу читача, релігійною метафорою, критикою комуністичного минулого і тоталітарної свідомості. “Niedziela” веде постійну боротьбу з атеїзмом, вважаючи його найбільшою перешкодою у функціонуванні Польської держави, а “Tygodnik powszechny” провадить діалог “Церква–держави”. Загальна схема специфіки висвітлення державотворних процесів цих видань така:

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОЛЬСЬКИХ ЯКІСНИХ ВИДАННЯХ “TYGODNIK POWSZECHNY” І “NIEDZIELA”

“Tygodnik powszechny”

“Niedziela”

протиставлення атеїзму національним традиціям + моральні авторитети

Функціонування і становлення Польської держави обидва видання розглядають як повернення суспільства та його традицій до демократичного суспільства й демократичних, християнських цінностей.

Соціально-політичну комунікацію польської журналістики у проблемно-тематичному контенті досліджуємо в тематичних блоках – кілька статей конкретного видання, об’єднані однією темою. Загальний аналіз статей здійснюємо в таких тематичних блоках, які виражають головну проблематику якісних видань Польщі: “Солідарність” – публікації про визвольний рух у Польщі, організацію “Солідарність”; “Посткомуністична свідомість” – тематичний блок, що акцентує на критичному переосмисленні комуністичного минулого; “Сучасна польська політика” – обговорення сучасного становлення Польської держави, устрою, режиму, політики.

1. Солідарність. Цей тематичний блок об’єднує велику кількість журналістських текстів про політичні події Круглого столу 1989 р., організацію “Солідарність”. На цю тему написано чимало публікацій, в яких представлена консервативна сфера політичної культури преси (захист прав і свобод демократичного суспільства, демократичні вартості). Консервативність переважає в публікаціях про “Солідарність”, зокрема у критиці старої тоталітарної системи. Найчастіше застосовуються такі семантичні конструкції на позначення політичних умов Круглого столу: *“новий етап” в історії Польської держави, політичний компроміс історії* (С. Стаун); *сталінська модель економіки, влади, громадянське суспільство; брудна відьма минулого, комуністична відьма* (А. Клочковський); *комуністична відьма минулого* (М. Козловський); *тоталітарна свідомість* (С. Вілконович); *комуністичне зло* (Р. Грачик); *правдива “Солідарність”* (Р. Грачик). Образ “Солідарності” на шпальтах “Tygodnika powszechnego” має нейтральне і негативне забарвлення.

Такої ж нейтральності набуває образ “Солідарності” на шпальтах тижневика “Niedziela”, але тут цій проблематиці приділено менше уваги. Серед публікацій 1989 р. нараховуємо кілька заяв “Солідарності” й інавгураційні промови провідників опозиції. Серед надрукованих заяв у “Niedzieli” фігурує така термінологія: *сталінські структури* (критика комунізму), *комуністична ідеологія, тоталітарна система*

(Р. Грачик). “Солідарність” названа “першою і останньою умовою розв’язання політичної кризи Польщі”¹.

“Tygodnik powszechny” і “Niedziela” темі легалізації “Солідарності” присвятили чимало уваги. На їх сторінках була порушена тема виходу Польщі з важкої економічної кризи, реформування освітньої системи та припинення страйків. Спільні риси обох видань у створенні образу “Солідарності” такі: критика тоталітарної системи, заклик до відновлення демократичних прав і свобод, обговорення економічної кризи, заклик до припинення масового безробіття та страйків, обговорення реформування освітньої системи.

“Tygodnik powszechny” значно детальніше висвітлював події 1989 р., ніж “Niedziela”. Публіцистику цього тематичного блоку представляє критика тоталітарної системи, комуністичної ідеології, протиставленням “влада–опозиція”, де владу характеризують означення: *брудна, занепада, стара, неперспективна, комуністична відьма*; а опозицію: *перспективна, нова, демократична, чиста, незаплямована, надійна*. Головні політичні метафори блоку: *комуністична відьма минулого, тоталітарна свідомість, комуністичне зло, правдива “Солідарність”*.

2. Посткомуністична свідомість. Цей тематичний блок об’єднує статті про минуле Польщі, комуністичну дійсність, воєнний час. Атеїзм в авторів публікацій “Tygodnika powszechnego” і “Niedzieli” – найбільше зло, що за роки панування вбивало моральність польського суспільства. У світоглядній публіцистиці тижневика “Niedziela” наявне протистояння “Церква–комунізм”, а це – виражена релігійна сфера політичної культури, коли публіцисти комунізм ставлять в одну площину з католицизмом і критикують його як фальшиву релігію. Потужною постаттю в боротьбі з комунізмом виступає Іван Павло II, який для “Niedzieli” є найбільшим авторитетом. Автори статей протиставляють папі фальшиву доктрину комунізму: *комунізм – процес скомплектований², марксизм – фальшивий гуманізм* (М. Табака).

Протиставлення лібералізму і християнства як головних доктрин сучасності стає важливою темою обговорення. Лібералізм, названий “*активним лібералізмом*” (Є. Палкевич), розглянуто як негативну теорію та доктрину, як вид *атеїзму*. Головна риса ідеології комунізму – знищення моральності (С. Несоловський). Атеїзм журналісти критикують за його намагання знищити авторитет костелу. Поряд із критикою тоталітаризму, використовуючи категорії добра і зла, тут вжито емоційні речення: “Демократія без цінностей перетворюється в тоталітаризм!”; “Тактика *«жорсткої лінії»* розмиває різницю між добром і злом” (М. Компровський).

Тактику у внутрішній польській політичній стратегії, яка одержала назву “*жорсткої лінії*”, видання критикують за псевдомораль. На думку названих авторів, комунізм та лібералізм – справжні брати. У контексті протистояння “Церква–держава”, наочно проілюстрованого в названих статтях тематичного блоку, постійно обговорювалось впровадження ідеології християнської демократії як доктрини сучасної політики. Тому у друкованих матеріалах виокремлюємо такі поняття, як

¹ Graczyk R. Musi nastąpić przebudowa systemu (Rozmowa z Tadeuszem Mazowieckim) / R. Graczyk // Tygodnik powszechny. – 1989. – № 7.

² Tabaka M. Jana Pawła II zmaganie się z komunizmem / M. Tabaka // Niedziela. – 1999. – № 15.

персоналізм і християнський солідаризм (В. Півоварський). Битва між атеїзмом та релігією названа у виданнях “фрагментом одвічних змагань, війною сатани на знищення Бога в людських душах”³. У цьому протистоянні перед польським суспільством постала теза про співвідповідальність Католицької Церкви за комунізм, вигідна передовсім комуністам (С. Несоловський). У статтях, які висвітлюють цю тему, в історичному контексті представлено комуністичну Польщу як постійного ворога Католицької Церкви (П. Гах).

Отже, протистояння “Церква–держава”, що опирається на критику тоталітарної держави у світоглядних статтях “Niedzieli” стає головною антитезою, в якій протиставлено сучасні ідеології та християнські засади. Теза про співвідповідальність Церкви і влади за злочини комуністичного минулого – головна ідея критичних статей про комунізм. Тому в цьому тижневику виокремлюємо дві великі тематики: критику комуністичної ідеології і всіх тоталітарних ідеологій та співвідповідальність Церкви і влади за злочини комунізму, які виражають консервативну сферу політичної культури.

“Tygodnik powszechny” висвітленню цього протистояння і проблемі посткомуністичної свідомості приділяє менше уваги. Серед світоглядної публіцистики на цю тему переважає релігійна сфера політичної культури. Ю. Тішнер називає перетин комунізму із християнством злом. У журналістських матеріалах цього видання лібералізм означено так: *лібералізм – релігія плюралізму, лібералізм – релігія, лібералізм – практична релігія* (М. Земба). Введено поняття політичної релігії (Є. Турович). Світоглядна політична публіцистика “Tygodnika powszechnego” не містить такого яскраво вираженого протистояння “Церква–держава”, як на шпальтах тижневіка “Niedziela”. У матеріалах видань християнство та комунізм поставлено у площину ідеологічну і зведено до добра (християнство) й зла (комунізму). Метафорика публіцистики цього тематичного блоку багата політологічною термінологією: *тоталітаризм, лібералізм, ідеологія, віра*. Публіцисти “Tygodnika powszechnego” і “Niedzieli” пропагують аудиторії моральні цінності, а це – пряме вираження релігійної сфери політичної культури польських медій.

3. Сучасна польська політика. Цей тематичний блок об’єднує матеріалами про устрій, бюджет держави, сучасну політику. Серед статей, які розкривають сучасний політичний стан фігурують ті, що виражають одразу дві сфери політичної культури польських медій: консервативну та ліберально-демократичну. Консервативна охоплює спектр проблем політичних й економічних (устрою, ідентичності); ліберально-демократична зосереджена на демократичних цінностях (конституційних свободах). Публікації можна групувати за ознакою “головна ідея чи думка” статті. Наявні такі групи: **політична** (думки про цінності політики); **економічна** (бачення національної економіки); **устрою і права** (дискусія про польську Конституцію); **історична** (про комуністичне минуле).

До політичної групи належать статті про цінності політиків, вплив Церкви на політичне життя держави. На цінностях у політиці постійно увагу концентрує “Niedziela”. Політичній тематиці видання притаманні засудження абортів і ліберальної пропаганди автаназії, гомосексуальних шлюбів (Ч. Ришка). У публікаціях

3 Szostok P. Współczesna prasa samorządowa w województwie śląskim. Analiza prasoznawczo – politologiczna wybranych tytułów / P. Szostok. – Katowice, 2009. – 500 s.

з'явився образ *Європи духу*. Постає “образ Європи, стиснутої плечима Сходу і Заходу”, де актуальним залишається Божий заклик, спрямований до Європи: “Європо, Європо, відкрий двері Христові!”⁴. Поряд з образом *Європи духу* з'являється образ *економічної Європи* (К. Кляуза).

До цієї групи належать також статті про передвиборчу кампанію, вибори, парламент, закони. У “Niedzieli” протягом 1991–1999 рр. журналісти вели спеціальну колонку “З Сейму”, з якої читачі мали змогу дізнаватися про політичну ситуацію в державі. Усім публікаціям політичної тематики притаманні дві риси: апеляція до католицьких вартостей та захист польської моральності. А це – вираження ще однієї сфери політичної культури – релігійної.

Автори критикують практику абортів, закликають громадськість до вибору політика-католика, який *вірний нашій католицькій вірі, який любов до ближнього ставить на перше місце* (А. Богдановський). У статтях бачимо дві тези: *право на вбивство ненароджених – легалізація абортів*. Перша несе важке психологічне навантаження, бо вбивство – злочин, а друга – не має виражених ознак злочину. Автори статей цього тематичного блоку постійно звертають увагу громадськості на роль Церкви в державі, на християнські вартості. Цей блок здійснює суспільно-політичний діалог “Церква–держави”.

Важлива тематика **політичної групи** об'єднує чимало авторських статей, в яких йдеться про світоглядні орієнтири Польської держави. Критикуючи одну з їх концепцій – *світоглядну нейтральність держави* (В. Слонка), – журналісти називають її ілюзією. Державна концепція нейтральності опирається на основні поняття: “релігія” і “світогляд”. *Концепцію нейтральності держави* В. Слонка критикує за розмитість, відсутність націоналізму. На шпальтах видань виникає образ комунізму, як постійної перепони до діяльності адміністрацій. Комуністична держава традиційно асоціюється з прикметником “погана”, а посткомуністична – “хороша”. Образ комунізму негативний за своєю суттю, полягає в *безвідповідальності влади* (Т. Регевич). Комуністична влада як частина негативного образу представлена такими реченнями: *безплідна у вирішенні економічних проблем держави, керована потужними медіа, забезпечена моральними авторитетами* (Т. Регевич).

Дискусія про моральні цінності політиків – популярна тема в політичному дискурсі, в дусі “*аксіологічної моделі політики*”, в якій головними фігурують моральні вартості. Є. Поляк-Палкевич виокремлює позитивний образ *політика-християнина*. Критиці *світоглядно нейтральної держави* А. Щепанський протиставляє *традиційність і моральність політики*. Про їх відсутність свідчать такі вислови автора: “мова політики і її стиль не мають нічого спільного з традиційністю”; “критерії оцінки сучасної політики оперті на почуття моральності, яка відсутня”.

Економічна група представлена статтями вужче. Насамперед це критика національної економіки й економічних процесів у державі. Метафорика цієї групи багата на економічну термінологію: *бюджет, реприватизація, реформи, грошова одиниця*. Журналісти критикують негативні процеси, виражені цілими смисловими реченнями: “неправильне використання коштів”; “занепадницький дух – результат комунізму” (Х. Горушевський).

⁴ Niesołowski S. Efekt Szczypiorskiego / S. Niesołowski // Niedziela. – 1994. – № 5.

Історична група тематичного блоку представлена кількома статтями Є. Поляк-Палкевич: “Театр абсурду”, “Повернення міфів”, в яких наявний діалог “держава—Церква”, засуджено посткомуністичні угруповання Сейму. Вперше журналісти критикують *образ нової пропаганди*, названої *маніакальною*, яка переконує суспільство, що Церква – найбільша загроза польської демократії (А. Лепа).

Серед найважливіших тем, порушених на шпальтах “Niedzieli”, були економіка Польщі і її конкурентність на світовому ринку, названа *роками терпіння і розчарувань* (Х. Горишевський). Журналісти видання критикували процес реприватизації приватної власності (К. Лашкевич). Один із найважливіших тематичних напрямів політичної публіцистики часопису – обговорення проекту Конституції Польської держави. Автори критикують преамбулу Конституції за механічність, погану редакцію, а також нечіткість понять *народ*, *польськість* (Ч. Бортник).

Видання “Tygodnik powszechny” копіює основну проблематику тематичного блоку “Сучасна польська політика” і його групи, але в ньому не міститься матеріалів на тему екуменічного поєднання. Публіцисти обговорювали економічну та політичну ситуацію (сеймові дискусії), історичну проблематику (радянське минуле). Важлива риса історичних статей – ретроспектива, спроектована на сучасність. На відміну від “Niedzieli”, де публіцистика постійно апелює до Бога, в “Tygodniku powszechnym” відбувається “повернення” моральних цінностей.

Спільними рисами політичної публіцистики “Tygodnika powszechnego” і “Niedzieli” можна назвати головні (провідні) тематичні напрями, групи (політична, історична), релігійну спрямованість видань (католицька), метафорику, апологетичність (захист духовних цінностей), критицизм як рису (критика політичної діяльності, комуністичного минулого). Відмінні риси публіцистики – аргументаційна база, семантичні вирази і речення, двояка апеляція: а) до Бога, совісті (“Niedziela”), яку проводить Церква; б) до національного духу, гордості, повернення до правдивих духовних цінностей (“Tygodnik powszechny”).

Зразками світоглядної публіцистики “Tygodnika powszechnego” та важливими політичними публікаціями є статті про економічну кризу. Усі вони мають спільну рису – прагнення залучити польську громадськість до обговорення економічних програм. Журналістські матеріали містять такі терміни і семантичні вислови: *розмиття економічної програми*, *інфляція*, *гігантське марнотратство праці*, *реалсоціалізм економіки*, *“нормальна економіка”* (М. Козловський). Серед журналістських матеріалів цього тематичного блоку простежуємо негативну тенденцію поляків у пошуку спільного ворога. Деякі журналісти (С. Ремушко) її критикують.

Одна з важливих проблем статей “Tygodnika powszechnego” – пошуку місця політики в житті Церкви, а Церкви – в політиці. Християнство розглядається як певна система, яка має *всесвітній, універсальний вимір* (Ю. Тішнер). У польському баченні світу слова “католицький” і “християнство” – частина сакрального виміру, де “католицький” означає всесвітній⁵. Важливий момент обговорення статей, присвячених взаємовпливам політики і Церкви – ідентичність християнства з польським католицизмом. У матеріалах про польську ідентичність серед політиків

⁵ Tischner J. Smugi cienia czyli wiara religijna po komunizmie / J. Tischner // Tygodnik powszechny. – 1993. – № 1. – S. 1.

журналісти виокремлюють проблеми: самостановлення поляків відбувається повільно; опінієтворчі середовища зруйновані; “правдиві інтелігенти” не цікавляться психічною ситуацією (А. Татаркевич “Питання про ідентичність”). Функціонування держави названо атрибутом “чистої політики”⁶.

Журналісти видання “Tygodnik powszechny” обговорювали Конституцію Польщі. Наскрізна теза – потреба побудови головного закону Польської держави на духовних вартостях. Серед головних проблем, що постали перед польською громадськістю, – не чітко сформульована модель держави в Конституції (Я. Закжевська). Сформовано образ нового історичного часу, подано таке поняття, як *нова держава*, верховенство права. Семантичні засоби вираження в цьому тематичному блоці: *пропаганда, держава, реформи, бюджет, Конституція, політична сцена, політична арена, політичний театр*. Тижневик “Niedziela” містить ще два тематичні блоки статей: “Євроскептицизм” та “Екуменічне поєднання”, в яких виражені релігійна і світоглядна сфери політичної культури польської журналістики.

4. Екуменічне поєднання. Статті “Niedzieli” пропагують релігійне і національне поєднання Церков. Формула “*Пробачаємо і просимо вибачення*”, символізм “*поданих рук своєму брату (українцеві чи німцю)*” – метафорика семантичних виразів у журналістських матеріалах. Екуменізм – центральна ідея статей, яким притаманна нейтральна релігійна термінологія, виражена в почуттях: *милосерді, любові до брата-сусіда, пробаченні*, позитивному образі *брата-сусіда*. Статті цього проблемно-тематичного блоку екуменічні. Серед них виражена релігійна сфера політичної культури. Акценти *екуменічної публіцистики* розставлені на головних християнських цінностях: *пробаченні, милосерді, любові до сусіда (українця чи німця)*.

Екуменічна публіцистика “Niedzieli” перенасичена емоційністю, чуттєвістю, зверненнями до внутрішнього світу людини. У статтях містяться національні й політичні стереотипи. Такі публікації мають мету – зламати негативні стереотипи і змінити образ сусіда-ворога на образ *сусіда-друга, сусіда-брата*. Ця тенденція виражена у статті С. Гжибека “Поляки-німці”, в якій автор намагається примирити німців і поляків, надати їхнім стосункам *нового виміру*, знизити рівень взаємної ненависті.

Релігійний спосіб поєднання українського та польського народів притаманний публікації Д. Моравського “Дорога до єдності”, де автор, згадуючи річницю Берестейської унії, називає її терміном “*великий гріх поділу*”. Польсько-українські стосунки – релігійно-емоційним виразом *дорога до поєднання братських сердець*. Д. Моравський шукає спільні позиції, які б могли бути основою поєднання. *Уніатизм і ментальність* називає великим злом, найбільшою перешкодою. А. Трошинська релігійно-емоційну формулу “*Пробачаємо і просимо вибачення*” ставить як обов’язковий постулат при побудові *європейського дому*. Для цього його потрібно будувати *на гуманістичному способі мислення, в душі християнської віри*. У статті авторка виводить образ *Європи – нової, вільної і міцної*.

У деяких номерах “Niedzieli” за 1996 р. автори статей називають головними причинами, що заважають поєднанню, *історичні кривди, національні стереотипи, ментальність, прозелітизм і російський патріархат*, але всі погоджуються з тим,

⁶ Tatarkiewicz A. Pytanie o tożsamości / A. Tatarkiewicz // Tygodnik powszechny. – 1993. – № 14. – S. 6.

що в богословській площині нема жодних непорозумінь⁷. Проблемно-тематичні блоки “Tygodnika powszechnego” і “Niedzieli” містять особливу рису – *оборону цінностей у війні з атеїзмом*. Значна кількість публіцистичних матеріалів використовує аксіологічну термінологію і засоби: підвищену емоційність у матеріалах, релігійну термінологію, оборону та пропаганду християнських цінностей.

Виділяємо в політичній публіцистиці цих видань загальні групи і їхні метафори, вислови, термінологію: **політичну** (*тоталітаризм, комунізм, лібералізм, демократія, режим, тоталітарна система*); **економічну** (*ринкова економіка, ринкова ціна, реприватизація, реформи, бюджет, національна економіка*); **правничу** (*Конституція, державний устрій, національний суверенітет*); **історичну** (*національний стереотип, комуністична традиція свідомості, комуністична відьма*); **релігійну** (*атеїстичний страх, християнська любов до брата-сусіда, прощення*); **пропагандивну** (*поєднання, екуменічна політика, церковне зближення, діалогічна зустріч культур*). Відомі такі головні вислови, наявні у статтях про Європейський Союз: *європейський дім, псевдоморальні цінності, національне зближення культур, нова і міцна Європа*. “Tygodniku powszechnu” і “Niedzieli” притаманна релігійно-етична аргументація. Метафори насичені високим рівнем образності, політичною та релігійною термінологією і виражають релігійну сферу політичної культури.

Інші якісні видання, зокрема “Gazeta Wyborcza”, “Polityka”, “Kultura”, велику увагу приділяють проблемам устрою, Конституції Польщі, висвітленню процесів Круглого столу, легалізації “Солідарності”. Вони містять ідеологічну аргументацію. Усі публіцистичні матеріали “Gazety Wyborczej”, “Polityky”, “Kultury” можна об’єднати в аналогічні проблемно-тематичні блоки газетних матеріалів: “Солідарність”, “Посткомуністична свідомість”, “Сучасна польська політика”, але бачення проблематики дещо інше. Ці блоки не містять релігійних елементів, немає чіткого вираженого протистояння “Церква–держава”.

5. “Солідарність”. Проблемно-тематичний блок об’єднує велику кількість матеріалів із журналу “Kultura”. Паризька “Kultura” приділила цій події належну увагу. У редакції постійно обговорювали події Круглого столу, до дискусії запрошували політиків, громадських діячів, публіцистів. В інтерв’ю виданню М. Яновські великого значення надає “Солідарності” як першому великому руху після війни, виокремлюючи її особливий вид: “«Солідарність» експертів”, яка повинна “змусити владу впроваджувати нові засади державотворення”⁸. Образ “Солідарності” позитивний. Вона названа *сильним професійним союзом, шансом неконфліктного примирення опозиції та влади, сильним рухом, що захищає своїх працівників*. “Солідарність” стає рухом, який постановив визнати *прородинну політику як пріоритет* до впровадження польських політичних реформ. Ставлення до “Солідарності” у статтях часопису позитивне (К. Чуба).

К. Гавліковський у статті “Про польський історичний компроміс” протиставляє два образи: позитивний (події Круглого столу) та негативний (застій сталінської системи). Події Круглого столу названі *компромісом в історії, новими виразами історії*.

⁷ Troszyńska A. Dialog, który zaowocował pojednaniem / A. Troszyńska // Niedziela. – 1996. – № 2.

⁸ Grzeszak A. Bombowe interesy / A. Grzeszak // Polityka. – 2014. – 26 marta.

Найбільшим злом – сталінська епоха. Публіцисти часопису критикували “Солідарність” за те, що вона не виробила чіткої політики. “Солідарність” повинна “створити нову політичну модель суспільства, вибудувати концепцію порозуміння із владою”⁹.

Журналісти “Kultury” критикують “Солідарність” за “*хвору економіку, доведену до катастрофічного стану*” (З. Ромашевський). А також концепцію побудови центру за безперспективність. На протигагу цій концепції З. Ромашевський висуває іншу – порозуміння із владою як єдину альтернативу для опозиції. Дві моделі політичних концепцій: *єдиного центру* та *порозуміння із владою* протиставлені в часописі як діаметрально протилежні.

У статті “Три бридкі хвороби опозиції” образ “Солідарності” з позитивного перетворюється на негативний. Критиковано її за псевдособорність (комуніонізм) в опозиційних колах, який названо *ворогом демократії*. “Солідарність”, яка донедавна позиціонувалася на шпальтах журналу як *друг демократії*, перетворюється на ворога. Серед двох інших хвороб опозиції названо *маніпулятивний синдром* у її свідомості й *арифметичну інавгурацію* (М. Полеський).

Отже, на шпальтах “Kultury” протягом 1989 р. існував суспільний діалог, дискусія про роль “Солідарності” в польському суспільстві, її політичне обличчя, завдання і цілі. Її образ проходить еволюцію від позитивного до негативного. У статтях домінує націоцентричність (публіцисти акцентують увагу не на “Солідарності”, а на патріотизмі й демократичних вартостях).

“Polityka” обмежується кількома публікаціями, в яких критикує комуністичну систему за нетолерантність у сфері ідеології, економіки. У статті С. Подемського “Суперечки в «Солідарності»” образ *комуністичної системи* відверто негативний, асоціюється в автора з таким поняттям, як *фрустрація суспільства* (польського). Образ *неперспективної “Солідарності”* міститься у багатьох публіцистичних матеріалах, в яких автори порівнюють “Солідарність” із *паперовим тигром*, називають її політику *пустою демагогією*. Інших образів, іншого ставлення дотримуються публіцисти “Gazety Wyborczej” у висвітленні подій 1989 р. Видання було друкованим органом підпільної “Солідарності”. На сторінках газети були надруковані: інформація про з’їзди організації, заклики провідників опозиції, листи до громадськості, звернення демократичних сил до виборців – зразки *епістолярної журналістики*.

Редакція за офіційне гасло взяла слова Л. Валенси: “Нема свободи без «Солідарності»”, що містилися на титульній сторінці кожного номеру. Образ “Солідарності” позитивний. Л. Валенса називав її *цнотю витривалості духу, винагородою років підпілля*¹⁰. В обороні позитивного образу К. Леський критикує *концепцію великої коаліції* – об’єднання опозиції та влади. Позитивний образ названий *квіткою при кактусі*, бо “Солідарність” бере на себе відповідальність за недобрі речі старої влади (К. Леський).

“Gazeta Wyborcza” стала центром обговорення економічних реформ польської економіки відразу після обрання Т. Мазовецького прем’єр-міністром держави. Дефіцит

⁹ Gawlikowski K. W poszukiwaniu nowego miejsca w świecie / K. Gawlikowski // Kultura. – 1990. – № 10. – S. 3–14.

¹⁰ Wałęsa L. Nie ma wolności bez “Solidarności” / L. Wałęsa // Gazeta Wyborcza. – 1989. – 8 maja.

бюджету, обмін злотою, усунення адміністративного контролю цін – усі ці теми були порушені в економічних статтях. Серед образів польської економіки протиставлено два: *позитивний* (економічні реформи “Солідарності”) та *негативний* (економічний застій Є. Ярузельського). Журналістським матеріалам “Gazety Wyborczej” притаманна висока інформативність та актуальність. Створення моделі *нової економіки*, пошук виходу з економічної кризи – головні напрями політичної публіцистики газети. Предметна аргументація видань “Gazety Wyborczej”, “Polityki”, “Kultury” побудована на принципі критицизму: критиці тоталітарної системи і влади, протиставленні “опозиція–влада”. Проблемно-тематичний блок містить такі семантичні вирази: *комуністична система, монополіст, держава, політичні порозуміння*.

6. Посткомуністична свідомість. Цей блок містить менше тематичних груп, аніж “Tygodnik powszechny” та “Niedziela”. Серед таких “Gazety Wyborcze”, “Polityki”, “Kultury” виокремлюємо: **політичну, економічну, правничу**. У статтях цих видань виражені ліберально-демократична та консервативна сфери політичної культури польських медій.

Політична група тематичного блоку представляє польську політичну публіцистику, якій властивий високий рівень інформативності, критичності. Одним із виражених політичних образів “Gazety Wyborczej” фігурує *комунізму*. Він поданий як *нелюдська система, суспільний парадокс*, який “потребує ще більшого перелому ментальності комуністичних суспільств” (І. Хофман). Подолання негативного образу комунізму вимагає *перелому свідомості* (І. Хофман).

“Gazeta Wyborcza” велику увагу приділяє висвітленню польсько-українських стосунків. У статтях на цю тематику постає негативний *образ комунізму, спільного комуністичного минулого*. Вони містять критику тоталітарної свідомості поляків та українців. Вихід із комунізму – головний напрям нової польської політики (Р. Грачик).

У цих статтях *образ спільного комуністичного минулого* поданий як зло. Його схарактеризовано такими семантичними виразами: *тоталітарне некло, крок назад, комуністичні черги*, які формують образ жаху за допомогою асоціативного мислення (*некло* – не просто зло, а остання крапля жаху). *Образ комунізму* названо “системою нелюдською”¹¹, його протиставлено демократичним засадам, він негативний у багатьох статтях газети. Одні автори вважають, що комунізм зник, інші, – що живе у свідомості багатьох громадян. Це явище названо *посткомуністичним синдромом*.

Багато уваги газета приділяє виробленню спільної стратегії польського суспільства після падіння комунізму. Відтак сучасна політика названа такими висловами: *позбавлена стратегічного замислу і координації, не позбавленої щирості* (З. Бжезинський). Сформовано *образ України* в контексті загального негативного образу комунізму та образу спільного комуністичного минулого як “істоти Росії” (З. Бжезинський).

Негативний *образ України* на шпальтах газети в публіцистиці відомі політологи розглядають як історичний стереотип, створений радянською владою. Отже,

¹¹ Graczyk R. Musi nastąpić przebudowa systemu (Rozmowa z Tadeuszem Mazowieckim) / R. Graczyk // Tygodnik powszechny. –1989. – № 7. – S. 3.

на сторінках “Gazety Wyborczej” присутні кілька негативних образів: *комунізму, комуністичного спільного минулого, посткомуністичної свідомості, радянської України*. Комунізм схарактеризовано такими метафоричними висловами: *тоталітарне пекло, крок назад, великий парадокс, застій, зло, посткомуністичний синдром*. Останній названо найбільшою проблемою, яка не дає сучасній польській політиці виробляти політичні стратегії.

Тижневик “Polityka” критикує комунізм. Посткомуністична свідомість у баченні журналістів видання – головна проблема польського суспільства. Серед публіцистичних матеріалів, які порушують проблему комуністичного минулого та посткомуністичного простору, є й ті, які засуджують тоталітаризм як ідеологію. Негативний образ *тоталітаризму* в політичній публіцистиці порівнюється із *вісною* й *хронічною хворобою*, яка гальмує будь-який розвиток (Я. Тазбір).

У статті “У пошуках втраченого ворога” образ комунізму розглянуто в іншій площині: падіння комунізму дало поштовх до розпаду імперій і біполярності світу (А. Вольф-Повеньська), “посттоталітарна криза ідентичності східноєвропейського суспільства оживила старих демонів і Європа повертається до певного расизму”¹². З’явилось нове поняття – *посттоталітарна криза ідентичності*. Образ комунізму асоційований із *расизмом*, комунізм названий *старим демоном Європи*. Особливість “Polityky” – загальна тенденція політичної публіцистики: тижневик переконаний у можливості еволюції старої партійної системи.

Автори “Kultury”, засуджуючи комуністичну систему, не відкидають порозуміння опозиції із владою мирним способом. Образ *комуністичної влади* також негативний, проте журнал закликає до мирного порозуміння різних політичних сил, не відкидаючи реформування старої партійної системи (К. Ягело). На перше місце в журналі поставлено розгляд політичних проблем, а не економічних. Особливу роль у порозумінні опозиції та влади відведено визволенню з-під комуністичної свідомості. Вона стає головною проблемою реформування старої влади. У контексті критики посткомуністичної свідомості як найбільшого зла публіцисти часопису розглядають інші проблеми, пов’язані з тоталітаризмом, – становлення нової еліти. У статті Б. Спінеллі “В очах Заходу” наочно проілюстрована ця проблема. Роки тоталітаризму названі *темними і страшними*, які формують негативний образ комуністичного минулого. Нищівної критики у статті зазнає перш за все еліта, що є *дітищем комунізму*.

Досить важливе місце в контексті критики комуністичної свідомості займають два питання, які постали перед польським народом: проект майбутньої Польської держави та пошук орієнтирів Польщі в Європі. Проект держави як найважливіша проблема стояла перед польським суспільством від часів падіння комунізму, який у свідомості пересічного поляка асоціюється зі словами *застій, гнилий, поганий* (М. Полеський). *Комунізм* названо такими словосполученнями: *сатанинський вияв, безвідповідальність*. Журналісти часопису розкритикували ідею “державі-мінімум”¹³. Друге питання, яке розглядають публіцисти “Kultury”, – польське місце в Європі серед країн посткомуністичного простору: переважають думки

¹² Wojciechowski M. Wołyniu sprzed 60 lat podczas ostatniego spotkania z Aleksandrem Kwaśniewskim / M. Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 2003. – 14 luty. – S. 18.

¹³ Poleski M. Project państwa / M. Poleski // Kultura. – 1991. – № 3. – S. 87.

про федерацію держав, що пережили комунізм (К. Модзелевський). Поряд з ідеєю федерації висунуто ідею економічної міжнародної співпраці. Виникає новий образ тоталітарного минулого, який названо *польським вибором звільнення*.

Знакова стаття, присвячена темі посткомунізму, – “Посткомунізм” В. Гавела, надрукована в журналі 1996 р. Тут є визначення поняття “посткомуністичне мислення” як почуття пустки, непевності і фрустрації (В. Гавел). Поряд із ним маємо інше поняття – *новий тип відповідальності у свободі*, якому протиставлений *старий тип безвідповідальності комуністичної влади*. Посткомуністична свідомість, комунізм, комуністична держава в “Kulturi”, “Polityci”, “Gazeti Wyborczej” мають негативні образи.

Економічна група блоку представлена кількома статтями. Це критика бюджету, обговорення реформ кабінету міністрів. Головна аргументація питання – відсутність у польському суспільстві традиції добросовісної конкуренції як сумного спадку комуністичного режиму (М. Подемський). Економічні статті “Polityki” торкаються сільського господарства (М. Зелінський, Я. Вільчак). Автори критикують економічні стереотипи, економіку називають *застійною, гнилою, безперспективною*. Разом із тим журналісти тижневика подали ідею, що сільському господарству потрібна допомога держави, бо воно не виживе на світовому ринку.

“Gazeta Wyborcza” надрукувала велику кількість матеріалів на економічну тематику. Переважно всі вони – інформаційні замітки. Серед світоглядної публіцистики газети особливої уваги заслуговують економічні статті про західний досвід виходу з економічної кризи. У них виокремлюємо кілька тематичних проблем: польсько-українські економічні відносини та польська економіка й Євросоюз. Першу газета розглядає як транспортування газу з Туркменістану в Україну (А. Романовський). Особливо гостро поставлена проблема залежності української економіки від російського газу (Л. Бойко). Друга пов’язана з інтеграційними процесами польської економіки в Євросоюзі. Публіцисти зазначають, що він боїться пускати на свій ринок польську продукцію (П. Лявінський).

Трохи глибше економічної проблематики торкаються публіцисти журналу “Kultura”. У ній можна виокремити кілька важливих площин: внутрішня економічна ситуація в Польщі (критика ідей, економічних програм польських політиків); розгляд польської економіки в контексті європейських і світових економік.

У першій площині публіцисти критикують програму Бальцеровича за глобалізм, в якій автор веде постійну війну з комунізмом (К. Вдіцький). Тут притаманний образ старої комуністичної економіки. Статтям, які розкривають цю проблему, властива надмірна емоційність. Ще одна важлива тематика, яку розглядають у цій площині публіцисти газети, – діяльність уряду. Подано таке поняття, як “новелізація бюджету”, що ілюструє новий феномен політичного життя¹⁴. Урядова криза названа акторською грою (К. Воліцький). Другий притаманний розгляд кількох проблем: місце польської економіки у світовій економічній системі та політично-економічного ладу у Східній Європі. Головний аспект аналізу – не вигідне становище польської економіки у світовій економічній системі. Ідея “концентричних

¹⁴ Troszyńska A. Dialog, który zaowocował pojednaniem / A. Troszyńska // Niedziela. – 1996. – № 2.

кругів”, яку розкритикував К. Гавліковський, пов’язана з реформуванням польської економіки. Поряд із нею виникає інша проблема – встановлення нового політично-економічного ладу у Східній Європі (С. Полячек).

Правнича група проблемно-тематичного блоку – матеріали про устрій, форми правління, Конституцію. Старі “принципи соціалізму” повинні бути першо-основою нової Конституції при умові їхнього реформування (К. Гавліковський). У тижневику “Polityka” маємо кілька статей цієї групи. Серед важливих тем, які розглядають публіцисти, – питання устрою держави. Цю тему розкриває стаття В. Панловського “Майдан незалежності”. Питання устрою Польської держави розглянуто в контексті аналізу формування устрою Української. Автор аналізує комплекс “старшого брата” в українській свідомості (В. Панловський) як негативний образ старої комуністичної системи. У “Gazecie Wyborczej” знаходимо кілька інформаційних статей на тему майбутньої Конституції. Подані нові поняття, які дають чітке визначення комунізму та соціалізму. У статтях комунізм – праобраз примусової системи, а принципи соціалізму повинні змінитися на демократичні. Головною проблемою, на думку публіцистів видань, що заважає в розбудові демократичної держави, стала посткомуністична свідомість.

7. Сучасна польська політика. Можливість побудови держави, представлена в багатьох статтях. Ця тема матеріалів видань “Gazeta Wyborcza”, “Kultura”, “Polityka” перегукується зі статтями “Niedzieli”, “Tygodnika powszechnego”. Стратегія “Gazety Wyborczej” побудована на підтримці нейтральності держави щодо віросповідання (модель світоглядно нейтральної держави), проблеми абортів (питання моралі й совісті); в геополітичному вимірі видання опиралося на думку З. Бжезинського, який вважав Польщу втягнутою у Веймарський трикутник. Журналісти “Gazety Wyborczej” бачили Польщу в європейських структурах, НАТО. У статтях з’явилося поняття “варшавського ладу, сплавленого з комуністичною ідеологією”¹⁵.

Інша названа концепцією побудови центру влади, якій протиставлена порозуміння із владою (З. Ромашевський). Видання критикують держави, які не вибрали “польської дороги” (К. Гавліковський). Публіцисти часописів “Kultura” і “Polityka” головним завданням політичної влади вважали побудову нової політичної моделі суспільства. Автори цих видань протиставляють владу–опозицію, комуністів–“Солідарність”, Валенсу–Ярузельського (К. Ягело).

Стаття “Про польський історичний компроміс” К. Гавліковського побудована на принципах поєднання прагматизму з ідеалізмом. Виокремлено головний напрям польської дороги – парламентської демократії (В. Ляментович “Дилеми майбутнього”), а головна проблема – відсутність плюралізму й демократичних засад у комуністів. Поряд з образом польської дороги сформоване ще одне поняття – проєкт держави (М. Полеський).

Журналісти часопису “Kultura” велику увагу приділяють формуванню міжнародних відносин, критикують поляків за шовінізм і заздрість до сусідів. Ці проблеми висвітлено у статтях Б. Осадчука (“Україна, євреї і Росія”, “Прагнемо тіснішої співпраці з Польщею”). Міжнародний вимір у побудові польської моделі держави

¹⁵ Gawlikowski K. Europejska wspólnota kulturowa a nacjonalizmy / K. Gawlikowski // Kultura. – 1990. – № 4. – S. 3–13.

важливіший, ніж внутрішній, міжпартійний. До його формування Б. Осадчук відносить такі характеристики: *не задрісність на міжнародному рівні, відмова від антисемітизму і шовінізму, добрі стосунки з Росією, Україною та Білоруссю*.

Журналісти “Polityku” критикують владу за неправильну стратегічну візію в зовнішній політиці. Міжнародний вимір побудови Польської держави подано як вступ до НАТО (А. Ожеховська). Безпека Польщі залежить від вступу України в Європейську співдружність (М. Раковський, Є. Гедройц). Відтак, публікації журналу “Polityka” присвячені стратегіям зовнішньої та внутрішньої політики держави. Світоглядна публіцистика проблемно-тематичного блоку має метафоричні вирази: *інтернаціональна допомога, чорно-біла політична реальність, політичні надії, нейтральна держава, комуністичні пережитки*. Специфіка публіцистики часописів – принципи *аксіологічності* (оборона цінностей) та *критицизму* (комуністичного минулого).

Отже, видання, які висвітлювали державотворчі процеси, один від одного відрізняються аргументацією: *релігійно-етична* (“Tygodnik powszechny”, “Niedziela”) й *ідеологічна* (“Gazeta Wyborcza”, “Kultura”, “Polityka”). Релігійно-етична містить релігійні терміни (Бог, католик, Святий Дух). Ідеологічна – політичну термінологію (комунізм, прагматизм, посткомуністична свідомість).

Проблемно-тематичний контент видань представлений тематичними блоками: “Посткомуністична свідомість”, “Солідарність”, “Сучасна польська політика”. Аксіологічність публіцистики польської якісної преси – головна риса статей якісної преси (захист традиційних католицьких цінностей, критика цінностей об’єднаної Європи). Обговорення устрою, політичного правління, реформа здоров’я й освіти, критика комуністичного минулого – головні теми політичної публіцистики польських якісних видань. Проблемно-тематичний контент виражений у двох сферах політичної культури польської журналістики: консервативній та релігійній. Світоглядним статтям притаманна націоцентричність (зосередженість на почутті патріотизму).